

БЪЛГАРСКА ВЕРСИЯ НА ВЪПРОСНИКА НА А. БЪС И М. ПЕРИ ЗА ОЦЕНКА НА АГРЕСИЯТА

Пламен Калчев

The paper presents the development of Bulgarian version of the Aggression Questionnaire (Buss & Perry, 1992). The sample includes 943 subjects from two age groups: (a) adolescents (705 6th-12th grade students; 35,7% males, 61,5% females, 2,8% missing); (b) undergraduate students (238 subjects; 19,3% males, 78,6% females, 2,1% missing). The exploratory factor analysis (PCA/Oblimin rotation) replicates the original 4-factor structure of the Questionnaire (Buss & Perry, 1992): Physical Aggression (number of items 9, Cronbach's $\alpha=0,81$); Verbal Aggression ($N=5$, $\alpha=0,60$); Anger ($N=8$, $\alpha=0,77$) and Hostility ($N=7$, $\alpha=0,65$). The development trends of the components and the sex differences are also examined. Data supporting the construct-validity of the Questionnaire are gathered by several self-descriptions scales: The Dissipation-Rumination scale (Caprara, 1986); the Peer Victimization and Aggression Scale (Kalchev, 2003); the Socialization Scale (Gough, 1994) and short version of the Coolidge Axis II Inventory (Coolidge, 1993; Kalchev 1997). Finally, a "typology" of the aggressors, based on the pattern of the components extracted, is briefly discussed.

Статията представя конструирането на българска версия на въпросника за агресия на Бъс и Пери (Buss & Perry, 1992) върху извадка от 943 изследвани лица, от две възрастови групи: (а) юноши (705 ученици от 6–12 клас; 35,7% момчета, 61,5% момичета, 2,8% непосочили); (б) студенти (238 лица; 19,3% мъже, 78,6% жени, 2,1% непосочили). Експлораторният факторен анализ (по метода на главните компоненти и Облимин ротация) възпроизвежда оригиналната 4-факторна структура на метода: *Физическа агресия* (9 айтема, $\alpha=0,81$); *Вербална агресия* (5 айтема, $\alpha=0,60$); *Гняв* (8 айтема, $\alpha=0,77$) и *Враждебност* (7 айтема, $\alpha=0,65$). Анализирани са различията по пол и възрастовата динамика. Конструкт-валидността е оценена чрез връзките с няколко себеописателни скали: „Предъвкване-разпадане на негатив-

ния опит“ (Carraa, 1986); „Виктимизация и агресия от връстниците“ (Калчев, 2003); „Социализация“ (Gough, 1994) и „Кратка форма за оценка на личностни разстройства“ (Coolidge, 1993; Kalchev, 1997). В заключение накратко се обсъжда „типология“ на агресорите, от гледна точка на съотношението на компонентите на агресивността.

Публикуваният през 1957 г. въпросник на А. Бъс и А. Дюрки (Buss & Durkee, 1957) е един от най-често използваните самоописателни инструменти за оценка на агресията, с 242 позовавания до 1989 г. в Индекса за цитиране в социалните науки (SSCI) (Buss & Perry, 1992). Популярността на скалата в частност се дължи и на възможностите, които тя предлага за анализ на седем основни компонента — Физически атаки, Вербална агресия, Индиректна агресия, Раздразнителност, Негативизъм, Негодувание (озлобеност) и Подозрителност. През 1992 г. обаче основният автор А. Бъс, в сътрудничество с М. Пери, публикува втора версия на въпросника, която по същество представлява нов инструмент (Buss & Perry, 1992). Кое налага принципната ревизия на един популярен и използван в продължение на десетилетия, с изследователски и приложни цели, метод?

Основната причина се заключава във факта, че заложените в инструмента скали не са извлечени по емпиричен път (чрез факторен анализ), а са формулирани предварително, без впоследствие да бъдат валидизирани. Фактически, въпреки честата употреба и „етикетирането“ на посочените компоненти, наличието на седемфакторна структура на въпросника не може да се счита за емпирично потвърдено. Дихотомният характер на отговорите („вярно“/„невярно“) влияе върху стойностите в интеркорелационната матрица, като някои от айтемите са със слаби дискриминиращи възможности (Buss & Perry, 1992)). През 1990 А. Бъс директно заявява, че данните от факторния анализ не съответстват на оригиналните скали (Buss, 1990 [цит. по Bjorkqvist et al., 1992]).

Проблемът с предварителното „етикетиране“ на заложените във въпросника компоненти може да бъде илюстриран със скалата за оценка на „индиректната“ агресия. От съвременна гледна точка *индиректната агресия* (Lagerspetz et al., 1988) се операционализира като вид социална манипулация: агресорът манипулира другите, за да атакуват те жертвата вместо него (напр. чрез разпространяване на слухове, клевети, водещи до дискредитиране и отхвърляне на другия). На практика агресорът използва социалната структура (взаимоотношения в групата), за да причини вреда, без лично да участва в атаката, което в значителна степен му позволява да остане неидентифициран и да избегне ответните действия¹. Ако от тази гледна точка се оценят признаците от скалата, означена като *Индиректна аг-*

¹ В литературата се среща и друг тип концептуализация на индиректната агресия — като агресия по отношение на обект-заместител или агресия без обект (мишена) (вж. Frodip et al. (1977)). От тази гледна точка се различават: **а)** „изместена агресия“ — пренасочване на агресивните действия от заплашителната силна фигура към друго лице („изместване“ на агресията като защитен механизъм); **б)** агресия без конкретен обект (мишена) — „сляпа ярост“ — чупене, хвърляне на вещи (подобен тип агресия обикновено се означава като „свободно плуваща/флукутираща“, потиснатата агресия). И двата посочени варианта на този вид „индиректна“ агресия не съвпадат по съдържание със смисъла на индиректната агресия като вид социална манипулация.